

Eläketaistelun tuoksinassa

Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien pääkirjoituksista eläkeikäistassa keväällä 2009

RIIKKA KAUKINEN & PAULA KOSKIMIES & ESA MUSTONEN & MARIA OHISALO

Johdanto

Tarkastelemme tässä diskurssianalyyssissä tammi-maaliskuussa 2009 käytyä keskustelua hallituksen aikeista nostaa eläkeikää. Aihe valikoitui kirjoituksemme kohteeksi, koska halusimme tarkastella ajankohtaisesta ja samalla sosiaalipoliittisesti merkittävästä teemasta käytyä keskustelua. Tavoitteena oli myös rajata aineistoksi selkeä kokonaisuus ja näin pyrkiä muodostamaan keskustelusta kokonaiskuva.

Analyysimme aineistona on neljä Helsingin Sanomien pääkirjoitusta, jotka käsittelevät hallituksen eläkeiän nostoyrityksestä virinnyttä kiistaa. Kiista sai alkunsa jo tammikuussa, kun palkansaajajärjestöt ja työnantajapuolen keskusjärjestö Elinkeinoelämän keskusliitto EK sopivat niin sanotusta sosiaaliluposta, jossa määritellään useita tulevaisuuden sosiaaliturvapäätöksiä. Samalla järjestöt päättivät työnantajien Kela-maksun poistamisesta, mikä närkästytti hallituksen edustajia ja erityisesti hallituksen asettaman Sata-komitean toimijoita.

Helmikuun 24. päivänä hallitus ilmoitti, että eläkeikää nostetaan 63:sta 65 vuoteen asteittain vuodesta 2011 lähtien. Hallituksen omatoiminen päätös raivostutti palkansaajajärjestöjen edustajat, joiden mukaan eläkepäätös soti myös sosiaalilupon linjauksia vastaan. 25. helmikuuta SAK:n puheenjohtaja Lauri Ihalainen ilmaisi epäluottamuksensa hallitusta kohtaan ja SDP kutsui oppositiopuolueet koolle keskustelemaan hallituksen eläkepäätöksen vastaisista toimista.

Eläketaistelu alkoi kiihtyä helmikuun lopussa, kun pääministeri Matti Vanhanen ilmoittautui eläkeiän nostopäätöksen isäksi. Maaliskuun 2.

päivänä SAK ilmoitti jäädyttävänsä välinsä hallitukseen kokonaan, mikäli eläkepäätöksestä ei keskustella rehdisti. Palkansaajajärjestöt ilmoittivat myös vetäytyvänsä kokonaan Sata-komitean työstä. 4.3. Vanhanen tapasi työmarkkinajohtajat, mutta neuvotteluissa eläkeriidan ratkaisemiseksi ei edetty. Maaliskuun 6. päivänä oppositio jätti hallitukselle välikysymyksen siitä, aikooko hallitus perua eläkeiän korotuspäätöksen, ja 9. ja 10. maaliskuuta suurimpien palkansaajajärjestöjen SAK:n ja STTK:n edustajat ilmoittivat, etteivät osallistu neuvotteluihin eläkeiän korottamisesta. Maaliskuun 10. päivän iltana pääministeri Vanhanen ja työmarkkinajohtajat päätyivät neuvotteluunsa hylkäämään idean eläkeiän nostosta, ja niin sanottu eläkesopu julkistettiin 11.3., jolloin hallitus vastasi myös opposition välikysymykseen.

Pääministeri Vanhanen ei ole myöntänyt eläkepäätöksen peruuttamista, mutta hallituksen edustajat ovat vakuuttaneet, että eläkeiän nostokysymykseen ei tässä muodossa palata huolimatta siitä, miten neuvottelut muista eläköitymisiin nostotoimista onnistuvat. Eläkeiän nostopäätöksen kumoutuminen on nähty työmarkkinajärjestöjen voittona. Ne ovat sitoutuneet kartoittamaan työssä jaksamista ja osaamista parantavia toimia yhdessä valtiovarainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.

Valitsimme analysoitavat pääkirjoitukset kiistan keskeisten päivien jälkeisistä Helsingin Sanomien numeroista. Ensimmäinen pääkirjoitus on maaliskuun 1. päiväältä, jolloin kiista oli juuri leimahtanut suurimpaan liekkiinsä Vanhasen antaman lausunnon vuoksi. Viimeinen pääkirjoitus on ilmestynyt 12.3. eli eläkesovun esittelyn jälkeisenä päivänä ja laittaa näin pisteen koko kiistalle.

Kirjoituksemme tieteenkuva pohjautuu sosiaalisen konstruktivismiin näkemykseen, jossa todellisuus on tulkinnallista ja merkitykset muotoutuvat määrittelyprosesseissa. Näin ollen todellisuus ei ole jotakin yksiselitteistä ja varmaa, sitä ei voida kuvata objektivistisesti, eikä sen täsmällinen mittaaminen ole sosiaalisen todellisuuden moniulotteisuuden vuoksi mahdollista. Diskurssianalyttinen viitekehys antaa mahdollisuuden ymmärtää kielenkäyttöä ja sen sosiaaliset käytännöt todellisuuden tuottamisena, jolloin voimme tutkia millaista vallankäyttöä, merkityksen rakentamista ja puhujan sekä muiden toimijoiden asemoimista pääkirjoitukset sisältävät. Oletuksenamme on, että Helsingin Sanomien pääkirjoitukset sisältävät koko joukon toimijoita, määrittelyprosesseja ja vallankäyttöä, jotka diskurssianalyttinen lukutapa asettaa varsin poikkeavaan valoon, mikäli niitä verrataan tavallisen lukijan asiasisältöön ja suuresti myös aiheen tuoreuteen kohdistuvaan mielenkiintoon.

Analyysi

Helsingin Sanomien pääkirjoitukset laatii muutamasta henkilöstä koostuva pääkirjoitustoimitus, joten kirjoitukset eivät henkilöidy tiettyihin toimittajiin. Vaikka muilla lehden osastoilla toimittajat tuovat esiin henkilökohtaisia näkemyksiään, esimerkiksi kolumnien ja uutisanalyysien muodossa, pääkirjoitukset edustavat aina Helsingin Sanomien yhteisesti sovittua linjaa. Eläkepäätösasiassa esimerkiksi lehden taloussivuilla esiintyi pääkirjoituksista poikkeavia näkemyksiä, jotka eivät mukailleet Helsingin Sanomien virallista linjaa. Pääkirjoitustoimittajienkin välillä on kuitenkin luonnollisesti eroja kirjoitustyyliissä ja mielipiteiden vivahteissa, ja erot näkyivät myös valitsemissamme kirjoituksissa. Seuraavaksi siirrymme itse pääkirjoitusten analyysiin.

Politiikan herääminen

1.3.2009 Helsingin Sanomissa julkaistiin pääkirjoitus ”hallituksen eläkepäätös toi sähköisyyttä politiikkaan”. Kirjoituksen aiheena on hallituksen aikomus nostaa vanhuuseläkkeen ikäraja nykyisestä 63 vuodesta 65 vuoteen. Kirjoituksen alussa on lause ”hallitus onnistuikin sähköistämään kertaheitolla poliittisen ilmapiirin”. Tästä syntyy käsitys, että kirjoittaja (tai kirjoittajan edustama Suomen kansa) näkee politiikan taval-

lisesti olevan yllätyksetöntä, vakaata, ei-jännittävä. Lause kertoo, kuinka tylsäksi käynyt politiikka oli sähköistämisen tarpeessa ja nyt siinä onnistuttiin. ”Politiikka” ikään kuin teki paluun päivänpolitiikkaan.

Mielikuvaa normaalisti yllätyksettömästä politiikasta vahvistaa se, miten yllättävän eläkepäätöksen synnyttämää kohua kirjoituksessa kuvailaan: asia oli ”poliittinen paukku”, asian julkistamistilanne oli ”dramaattinen”, ja sitä seurannut reaktio oli ”tyrmistys”. Seuraavassa lauseessa kirjoittaja, kuin kohua vähätellen, muistuttaa, ettei muutos entiseen vanhuuseläkkeeseen itse asiassa ole niin merkittävä. Suurin syy ihmisten yllättyneisiin reaktioihin ei ole siis kaavailun eläkeratkaisun varsinainen sisältö, vaan se, että hallitus ei käynyt yhteisiä neuvotteluja työmarkkinajärjestöjen kanssa. Kirjoitus ilmaisee, että tilanne on jännittävä normaaliin päivänpolitiikkaan verrattuna.

Kirjoituksessa luodaan selkeä kilpailu-, jopa taisteluasetelma hallituksen ja opposition välille. Huomio on etenkin oppositiossa ja sen tilaisuudessa toimia. Kirjoituksessa kuvataan, miten hallituksen eläkepäätös loi oppositiolle mehua tilaisuuden ”käydä hallituksen kimppuun”, käydä taisteluun. Opposition voimaa lisää tietoisuus siitä, että sen takana on ”palkansaajajärjestöjen yhtenäinen rintama”, kuin apujoukot taistelussa. Komein sanoin kirjoitus korostaa, että nyt oppositiolla on ”iskun paikka”, ainutlaatuisen tilaisuus nousta hallitusta vastaan, käydä taistoon kohua herättäneessä eläkekysymyksessä. Opposition hyökkäystä johtaa SDP:n puheenjohtaja Jutta Urpilainen ja hänen ”turhautuneen avuttomuuden tilassa taapertava” puolueensa. Kaunistelemattomalla sanavalinnalla osoitetaan opposition epäonnistuminen vaihtoehtojen esiintuomisessa. ”Taapertaa”-verbi tuo mieleen pikkulapsen, joka etenee haparoin, kömpelöin askelin, kompuroiden vähän väliä. Puolueen toiminnasta tämä sanavalinta antaa varsin onnetoman kuvan.

Pääkirjoituksessa puheenjohtaja Urpilainen esitetään sankarillisena hahmona, jonka ”suurta tilaisuutta” kaikkien kannattaa nyt seurata silmäkovana, ja kirjoittajan voi nähdä itse samaistuvan Urpilaiseen. Kirjoituksessa Urpilainen näyttäytyy nuorena, sankarillisena hahmona, joka on aikaisempien epäonnistumisien jälkeen juuri saamassa kaivatun suuren tilaisuutensa näyttää kykynsä niin alavireisille joukoilleen kuin koko kansalle. Puolueen kannatuksen ollessa pohjalukemisessa urhea Urpilainen ”ei aikailut, vaan otti oh-

jat käsiinsä”. Urpilainen on siis tämän pääkirjoituksen aikaansaava sankarihahmo, jonka onnistumiseen kirjoittaja haluaa uskoa ja jonka puolella kirjoittaja on. Pääkirjoituksen yhtenä funktiona on kansan eli lukijoiden huomion kääntäminen hallituksesta opposition toimintaan ja opposition seuraavaan siirtoon.

Kirjoituksessa ”roiston” rooli lankeaa hallitukselle. Kirjoituksen perusteella hallitus näytti omapäisesti tai salakavalasti hylänneen vanhan, tutun neuvottelujärjestelmän edettyään eläkepäätösasiassa ilman palkansaajajärjestöjä. Vanhalle neuvottelujärjestelmälle ”sanotaan näiltäkin osin hyvästejä”. Kirjoittaja tuntuu ottavan opposition äänen, olevan samaa mieltä hallituksen eläkepäätöksen ”merkillisyydestä”. Kannanotto on selkeä. Pääministeri Matti Vanhanen ei kirjoituksessa näyttäydy kovinkaan sankarillisena hahmona, päinvastoin. Vanhanen ”perusteli hallituksen menettelyä sillä, että järjestöiltä olisi ollut turha odottaa hyväksymistä”. Koska palkansaajajärjestöjen kanta olisi kuitenkin ollut negatiivinen, Vanhanen ei halunnut aloittaa neuvotteluja järjestöjen kanssa. Tässä yhteydessä lukijalle saattaa tulla mielikuva, että Vanhanen on röyhkeä ja omapäinen, mutta samaan aikaan epävarma ja konfliktia pelkäävä toimija. Vanhasen taustalla luonnollisesti on hallitus, mutta kirjoituksen mukaan toiminta eläkepäätösasiassa henkilöityy pääministeriin.

Pelin pelaajat: Hallitus ja palkansaajajärjestöt

Helsingin Sanomien pääkirjoitus 4.3.2009 oli otikoitu ”Hallituksen on rauhoitettava suhteet palkansaajajärjestöihin”. Tässä kirjoituksessa suhtaudutaan selvästi myönteisemmin hallitukseen ja sitä edustaviin toimijoihin kuin muissa valitsemissamme pääkirjoituksissa. Kyseisessä tekstissä ei myöskään suoraan paneuduta eläkepäätökseen ja siitä nousseeseen kohuun, vaan pikemminkin hallituksen ja palkansaajajärjestöjen välisiin suhteisiin: ”ikärajojen nostaminen on siinä vain yksi tekijä monien muiden joukossa”.

Kirjoittaja näkee hallituksen toiminnan epätavallisena, mutta vaikeassa taloudellisessa tilanteessa oikeutettuna ja perusteltuna. Palkansaajajärjestöjen reaktioita hän pitää liioiteltuina ja liian pitkälle menevinä: ”SAK:n varapuheenjohtaja Matti Huutola meni jopa vaatimaan, että hallituksen on peruttava tekemänsä eläkepäätös”.

Textissä mainitaan eri toimijoita sekä hallituksen että palkansaajajärjestöjen puolelta. Palkan-

saajien keskusjärjestöjä edustamaan on nostettu SAK:n varapuheenjohtaja Matti Huutola varsin radikaaleine mielipiteineen sekä puheenjohtaja Lauri Ihalainen maltillisempine, mutta kuitenkin hallituksen toimiin negatiivisesti suhtautuvine lausuntoineen. Vastapuolelta taas mainitaan lomaileva valtiovarainministeri Jyrki Katainen sekä pääministeri Matti Vanhanen.

Katainen perustelee hallituksen omaehtoista toimintaa sillä, että hallituksella on velvollisuus toimia rakenteellisissa uudistuksissa aloitteen tekijänä, joskaan se ei voi toimia ilman kolmikantayhteistyön muiden osapuolien hyväksyntää. Katainen vakuuttaa myös hallituksen olevan edelleen sitoutunut sosiaalilupoon vastapuolen epäilyistä huolimatta, vaikkakin olosuhteiden muuttuessa on oltava valmiina uudensuuntaamiseen. Vanhanen korostaa aloitteen tekijän roolia kovemmin sanoin: pääkirjoituksessa viitataan jälleen siihen, että hallitus ei halunnut ”kerjätä” palkansaajajärjestöjen tukea, koska sitä Vanhasen mukaan olisi ollut turha odottaa. Kirjoituksessa Katainen näytetään myönteisimmässä valossa, mutta Vanhasen hieman kyseenalaiseen kommenttiin ei myöskään varsinaisesti puututa. Vanhasta tosin pidetään ”suomalaisen konsensusyhteiskunnan harmonian” järkyttäjänä, kun hänen porvarihallituksensa ”uskalsi mennä päättämään yleisen eläkeikärajan nostamisesta [--] ilman yhteistä kolmikantavalmistelua”. Lause ei kuitenkaan saa Vanhasta näyttämään varsinaisesti roistolta, vaan pikemminkin innovatiiviselta ja uskallialta poliitikolta, joka on vain sattunut samalla astumaan palkansaajajärjestöjen varpaille. Kirjoituksessa myönnetään kyllä, että hallitus ”on epätavallisella menettelyllään onnistunut toden teolla suuttuttamaan opposition ja palkansaajajärjestöt” sekä antanut epäselvän kuvan suhtautumisestaan sosiaalilupoon, jonka valmisteluissa on kuitenkin ollut tiiviisti mukana.

Palkansaajajärjestöt ja niiden edustajat asetetaan kirjoituksessa huonompaan ja jopa hieman naurettavaan valoon suhteessa hallitusosapuoleen. Vaikka palkansaajaosapuolen tuottuminen on kirjoittajan mukaan ymmärrettävää, on hänen mielestään ”kuitenkin poliittisesti täysin kohtuutonta ja sopimatonta vaatia lähtökohtana neuvotteluille, että enemmistöhallitus peruuttaisi tärkeäksi tarkoitettun poliittisen linjauksensa”. Edelleen kirjoittajan mukaan on asetettava ”jokin raja” työmarkkinajärjestöjen poliittisen lainsäädäntövallan käytölle. Kirjoituksen lopussa koroste-

taan sitä, että hallituksen on kaikesta huolimatta vaalittava hyviä suhteita myös palkansaajaosapuoleen. Rajojen asettamisen ja suhteiden vaalimisen edellytys asettaa hallituksen ikään kuin järkevemmän isoveljen asemaan, jonka on tarkoitus ojentaa ja ohjata pienempäänsä. Jo otsikossa korostetaan hallituksen vastuunkantajan roolia. Tekstissä mainitaan myös, että palkansaajajärjestöt ovat jo ehtineet irtisanoutua Sata-komitean työstä eläkekiistan jälkimainingeissa. Tämä voidaan nähdä häतिकöitynä ja irratiionalisena reaktiona tapahtumiin: juuri sellaista voisi kurittomalta ja järjestäytymättömältä pikkusisarelta odottaa.

Politiikka kappailuna – opposition rooli

Pääkirjoituksessaan 5.3.2009 Helsingin Sanomat jatkoi eläke-esityksen käsittelyä. Nyt vuorossa oli opposition aseman ja toiminnan määrittely suhteessa hallitukseen ja palkansaajajärjestöihin. Kirjoitus on otsikoitu ”Urpilainen tarttui tilaisuuteensa”, joka heti kättelyssä ilmaisee politiikan olevan kuin miekkailua, jossa on jatkuvasti oltava tarkkana ja valmiina hyökkäyksiin sekä puolustuksiin, jos vastustaja antaa sellaiseen pienintäkään aiheita. Otsikossa ei ”Urpilaisella” tarkoiteta ainoastaan SDP:n puheenjohtaja Jutta Urpilaisista, vaan siinä mainittuun ”Urpilaiseen” sisältyy ajatus koko oppositiosta, jonka suurin edustaja on SDP, jonka puheenjohtaja Jutta Urpilainen puolestaan on. Väitteitä on ytimekkäämpää kohdistaa yksittäiseen, julkisuudessa argumentteja esittävään persoonaan, kuin johonkin paljon epämääräisempään toimijajoukkoon.

Pääkirjoituksen perusretoriikka on varsin yksinkertaista. Mitään kummempaa asiantuntijalausunnoilla vakuuttamista, kvantifiointia tai etäännyttämistä omista intresseistä ei esiinny. Lehden intressit ilmeisesti pyritäänkin ajattelemaan näkymättömiksi, jolloin ei ole tarvetta puolustella objektiivisuutta. Asiat nyt vain ovat niin kuin kirjoitetaan. Pääkirjoitus pyrkiikin vakuuttamaan ensisijaisesti narratiiveilla ja värikkäillä kielikuvilla, joiden vastustaminen saisi lukijan tuntemaan olonsa hieman yksinkertaiseksi: ”enkö minä tuotakaan ilmeistä tosiasiaa muka itse nähnyt?”

Texti luo kuvaa politiikasta eri tahojen välisenä taistelulenttänä. Opposition tavoitteena on ”käynnistää kansalaisiin vetoava kampanja hallitusta vastaan”, ja hallitus puolestaan pyrkii välttämään ”iskun paikan tarjoamista”. Ratkaisuja ”torjutaan”, niiden ”rinnalla seistään”, ja tahot voivat

”lyöttäytyä toistensa apuvoimiksi”. Jos kyse ei ole täydellisestä sodasta, niin vähintään shakin tasoista taktikointia, armotonta puolustusta ja hyökkäystä politiikka on.

Pääkirjoituksen kahdessa viimeisessä kappaleessa teksti pyrkii niin sanotun tilanneanalyysin jälkeen toden teolla vaikuttamaan. Hallitus on lehden mukaan ”omaa ylimielisyyttään ajautunut tosi hankalaan tilanteeseen. Sen on kasvojaan menettämättä mahdoton suostua vaatimukseen linjauksensa peruuttamisesta.” Näin Helsingin Sanomat painokkaasti ilmoittaa, että jos hallitus perääntyy linjauksestaan, on se menettänyt poliittisen uskottavuutensa. Tätä on vaikea tulkitta muuksi kuin vallankäytöksi tarkoituksena saada hallitus pysymään päätöksessään. Se, että hallitus ei voi ”perääntyä”, kuten pääkirjoitus sotilastermiä käyttäen ilmaisee, tarkoittaa lehden mukaan sitä, ettei ”yhteisistä neuvotteluista välttämättä tule mitään enää tällä vaalikaudella. Vaikka se ei olisi katastrofi, se olisi jotain aivan muuta, mihin hallitus pyrkii.” Helsingin Sanomat siis luo kuvan todellisuudesta, jossa hallituksen ei ole suotavaa vetää pois ehdotustaan ja jossa ehdotuksessa pitäytyminen ei johda mihinkään täydellisen huonoon lopputulokseen, vaikka sillä joitain kielteisiä vaikutuksia olisikin – ainakin hallituksen näkökulmasta. Hallituksen toimia kuitenkin samalla kritisoidaan vahvasti.

Kirjoitus on sävyltään ja kieleltään varsin värikkästä ja kansanomaista. Paikoin tekstissä esiintyy jopa puhekielisyyskäsiä, ja on vaikea uskoa, ettei kokenut päätoimittajakunta osaisi niitä halutesaan välttää. Lehti ilmeisesti haluaa jollain tavalla asettua tavallisen kansalaisen tasolle kuvatessaan politiikkaa. Kaikkien osapuolien suhteellisen tasapuolinen kritisointi ja jopa hieman surkuhupaisassa valossa esittäminen luultavasti saakin useat lukijat hymähtelemään tyytyväisenä ja tuntemaan yhteenkuuluvuutta lehden kanssa. Pääkirjoituksen ääni on kuin jonkin jo vuosia sitten eläköityneen politiikan asiantuntijan, joka vanhuuden kokemuksella ja ujustelemattomilla sanavalinnoilla suvereenisti kuvaa tilanteen. Helsingin Sanomat asettaa itsensä puhujakategoriaan, jonka tietämys ja sanomisen tapa itsessään asettaa vasta-argumenttien esittämisen jollain lailla vastenmieliseksi.

Kappailun loppuratkaisu

Johdannon elinkaariperustelun vuoksi Helsingin Sanomien pääkirjoitus 12.3.2009 ”Parem-

pi nöyrä perääntyminen kuin umpikujaan joutuminen”, valikoitui tämän tehtäväksi kirjoitukseksi. Mielenkiintoiseksi koko käydyin eläkekeskustelun tekee se, että eläkepäättöksen perumisen vaatimus tuli eduskunnan ulkopuolelta. Tämä kertoo toisaalta jotain vahvasta kansalaismielipiteestä ja opposition vastarinnasta, joita istuva hallitus ei voi sivuuttaa, mutta ennen kaikkea tämä on osoitus palkansaajien keskusjärjestöjen vaikutusvallasta. Pääkirjoituksessa todetaan, että ”asioista ei sovi eduskunnassa vaan työmarkkinajärjestöjen ja niitä tarkasti kuulemaan joutuvan hallituksen kesken”.

Pääkirjoitus esittelee päätoimijana pääministeri Matti Vanhasen, jota vielä kirjoituksen ilmestymisen aikaan pidettiin eläkepäättöksen isänä ja jolle päävastuu hallituksen toimista on sysätty jo aiemmissakin pääkirjoituksissa. Hallituksesta puhutaan muita toimijoita sen enempää erittelemättä, joskin valtiovarainministeri Jyrki Katainen mainitaan edelleen eräänlaisena vapaamatkustajana, joka ”pääsi Vanhasen kanssa keittämästään sopasta kuin koira veräjältä”. Toimijoina esitetään myös palkansaajajärjestöt ja niiden johtajat, ja nimeltä mainitaan lisäksi Etlan toimitusjohtaja Sixten Korkman. Selvä roisto on pääministeri Vanhanen, kun taas tekstin sankariksi profiloituvat työmarkkinajärjestöt. Kirjoituksessa puhutaan ”hallituksen poliittisesta nöyrytyksestä”, vaikkakin pääministeri Vanhanen perustelee lopputulosta ”kaikkien osapuolten poliittisen sitoutumisen” hankkimisella.

Kamppailunäkökulma on yhä vahva teema pääkirjoituksen tyyliä, ja jo pelkästään otsikon ilmaus ”nöyrä perääntyminen” kertoo taistelun ilmapiiiristä. Tällä lehti ilmaisee pettymystään hallituksen päätökseen vetää pois esitys, sillä nöyrä-ilmaisuuden liittämistä hallitukseen ei voida pitää kovin imartelevana. Hallitukselta toivottaisiin vahvempaa johtajuutta. Pääkirjoituksessa hämmästellään yhä hyvin puhekielisesti, kuinka ”on aikamoista, että enemmistöhallitus joutuu perumaan pari viikkoa aikaisemmin merkittäväksi tarkoitamansa poliittisen päätöksen”. Vastakkain olevat maamme hallitus ja työmarkkinajärjestöt ovat päätyneet muutaman viikon nahistelun jälkeen eläkesopuun. Pääkirjoitus tekee kuitenkin hyvin selväksi, että sopu ei syntynyt aivan täydessä yhteisymmärryksessä, sillä vaikka ”saavutetussa kirjallisessa yhteisymmärryksessä hallitus ei nimenomaisesti joudu perumaan päätöstään eläkeiän korottamisesta [...] on päätös po-

liittisesti kuollut ja kuopattu”. Viimeistään pakinatyylinen ”tuskinpa muut osapuolet tuntevat langenneensa Vanhasen virittämään ovelaan ansaan” kertoo Helsingin Sanomien kannan kamppailun ratkaisusta.

Johtopäätökset

Lopputuloksesta huolimatta keskustelu eläkeyksymyksestä jatkuu. Tämä oli hallituksen ensimmäinen avaus kohti eläkeiän nostoa, joka nyt torpattiin mutta josta keskustellaan työmarkkinajärjestöjen perustamassa eläkeneuvotteluryhmässä aina vuoden 2009 loppuun asti. Nyt eläkeikä ei korotettu, mutta jatkossa on tarkoitus hakea keinoja keskimääräisen eläkkeelle siirtymisiin nostamiseksi. Vaikka hallitus olisikin nyt saanut hankittua ”kaikkien osapuolten poliittisen sitoutumisen yhteisten neuvottelujen aloittamiseen työurien pidentämisestä”, kiinnitettiin pääkirjoituksissa ennen kaikkea huomiota hallituksen tapaan toimia salassa muilta. Päätös sinänsä ei ehkä ollut lähtökohtaisesti väärä, mutta toimintatapa oli. Helsingin Sanomat teki siis pääkirjoituksissaan selväksi sen, kuinka se vaatii maamme hallitukselta toiminnan avoimuutta ja keskusteluvuutta. Hyvä näin, sillä yksinään kansalaisyhteiskunnan mielipidettä kuunnellaan harvoin, mutta Helsingin Sanomilla on vakiintunut asema luotettavana, joskaan ei aina aivan puolueettomana sanomalehtenä.

Tästä noin kaksi viikkoa kestäneestä, pääkirjoituksia hallinneesta eläkekeskustelusta oli diskursianalyysin keinoin mahdollista paikantaa tiettyjä valta-asetelmia. Teksteissä kirjoitettiin vapaamatkustajista ja soololijoista, ja toisaalta luotiin kuvaa vahvoista työmarkkinajärjestöistä, joiden varpaille ei tässä maassa kannata astua. Valitsemiemme pääkirjoitusten teksti oli kauttaaltaan hyvin värikästä, vaikkakin tekstien tyyli vaihteli. Kielen rikkaudesta kertovat esimerkiksi seuraavat kirjoituksista poimitut negatiivis-sävytteiset ilmaiset: eläkesooloilu, poliittinen virhearvio, arvovaltatappio, poliittisesti kuollut ja kuopattu päätös, poliittinen nöyrytyminen.

Miksi Helsingin Sanomat sitten arvosteli pääkirjoituksissaan hallituksen toimia näinkin rankasti. Se on kysymys, jota kannattaa pohtia. Oliko kyse pelkästään avoimuuden vaatimuksesta, vai halusiko sanomalehden pääkirjoitustiimi tietoisesti asettua lukijoidensa kanssa samalle puo-

lelle taisteluareenaa? Tämän diskurssianalyysin pohjalta voidaan esittää lehden puhutavan päämääräksi toimia pääkirjoituksissaan päivän politiikan selostajana asettamatta kannatustaan yksittäiselle osapuolelle. Vallankäyttö on suhteellisen hienovaraista ja tavoitteet julkilausumattomia. Jyrkkiä kannanottoja kamppailuksi konstruoidun tilanteen osapuolien puolesta tai vastaan ei esitetä samalla näpdyttämättä toista osapuolta. Lehden laaja levikki luultavasti vaikuttaa siihen, että pääkirjoituksissakin on esitettävä poliittiset mielipiteet epäsuorasti ja samalla antaen mahdollisuus toisenlaiseen tulkintaan.

Selitysmahdollisuuksia pääkirjoituksissa esitettyyn selkeään kannanottoon on useita. Ensimmäiseksi voidaan nostaa esiin Helsingin Sanomien asema vallankäyttäjänä ja jopa valtiomahdina. Lehti on Suomen suurin niin levikiltään kuin lukijamäärältään. Lehti on myös Pohjoismaiden suurin sanomalehti. Helsingin Sanomat tietää olevansa arvovaltainen taho, johon uskotaan ja vankasti luotetaan. Lehti on siis erittäin tietoinen omasta vaikutusvallastaan ja siitä, että sen kannanotoilla on merkitystä kansan yleisen mielipiteen muodostumisessa. Toisaalta kannanottoa kansa valtaehdeltä odottaakin: Helsingin Sanomien kaltaisella instituutiolla odotetaan olevan resurssit selvittää, mikä on oikein ja mikä on järkevää. Helsingin Sanomien kannanvoimakkuuskin eri asioihin vaihtelee: joissakin kysymyksissä, kuten Nato-asiassa, kanta on selvä, joissain se on poukkoileva ja joihinkin asioihin kanta ei haluta ottaa.

Lukuisten galluppien mukaan kansan suuri enemmistö vastusti eläkeiän nostamista. Koska Helsingin Sanomat on monissa aiemmissa kiis-

takysymyksissä ottanut niin sanotusti asiantuntijan roolin, odotettavaa olisi ehkä ollut, että Helsingin Sanomat olisi asettunut kannassaan tukemaan poliittista päätöksentekokoneistoa. Siksi lehden kriittinen kanta oli ehkä hivenen yllättävä. Helsingin Sanomat voi siis myös muodostaa kantansa sen mukaan, minkä oletetaan olevan kansan yleinen mielipide. Joissain tapauksissa voi olla syytä pohtia, onko perimmäinen tavoite lukijoiden kosiskelu vai jokin muu. Jos Helsingin Sanomat nähdään Suomen suurimpana mielipidevaikuttajana ja kansan mielipiteiden tulkkina tai myötäilijänä, voidaan kenties ajatella, että lehden kanta vaikuttaa hallituksenkin ratkaisuihin.

Helsingin Sanomien kannanmuodostuksessa voi olla myös poliittisia taustatekijöitä. Vaikka lehti on poliittisesti sitoutumaton, sillä on porvarillinen perinne. Vasemmisto on eri yhteyksissä ilmaissut mielipiteensä Helsingin Sanomista nykyisen porvarihallituksen äänenkannattajana ja myötäilijänä. Lehden linja on kuitenkin liberaali, eli suhtautuminen ylhäältä päin tulevaa vallankäyttöä kohtaan on kriittistä, oikeisto–vasemmisto-jaon ulkopuolista. Ottamalla kriittisen kannan Vanhasen hallituksen toimia kohtaan lehti halusi kenties osoittaa, ettei se ole nykyhallituksen myötäilijä, vaan vallan vahtikoira ja liberaalin perinteen mukainen vallankäytön kriitikko.

Kolmanneksi tulee muistaa se, että Helsingin Sanomat on pörssiyhtiö ja osa suurta mediakonsernia. Lehti on riippuvainen lukijoista, tilaajista ja mainostajista. Siksi lehti ei ehkä koe voivansa asettua kovin voimakkaasti niitä vastaan, joilta rahat saadaan. Selityksien etsiminen taloudellisten seikkojen pohjalta on kuitenkin puhdasta spekulointia, eikä selitys ehkä ole kovin todennäköinen.

AINEISTO

KAARTO, HANNA: Hallituksen ja järjestöjen riita velloi kaksi kuukautta. Helsingin Sanomat 12.3.2009, A5

PÄÄKIRJOITUS: Hallituksen eläkepäätös toi sähköisyyttä politiikkaan. Helsingin Sanomat 1.3.2009, A2

PÄÄKIRJOITUS: Hallituksen on rauhoitettava suhteet pal-

kansajaajärjestöihin. Helsingin Sanomat 4.3.2009, A2

PÄÄKIRJOITUS: Urpilainen tarttui tilaisuuteensa. Helsingin Sanomat 5.3.2009, A2

PÄÄKIRJOITUS: Parempi nöyrä perääntyminen kuin umpikujaan joutuminen. Helsingin Sanomat 12.3.2009, A2.